

myth-oriented semiosis theory. The said designations' universal systemic features are highlighted.

Key words: *function, designation, code, semiosis, operator.*

УДК 811. 161. 2'801.561.6.

Комашинська Ю.В., магістр,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

РЕЧЕННЄВІ СТРУКТУРИ З ОЦІННИМ ЗНАЧЕННЯМ У ЛАТИНСЬКІЙ МОВІ

У статті розглядається категорія оцінки на матеріалі синтаксичної системи латинської мови, аналізуються формальні структурні і функціонально-прагматичні особливості реченневих структур з оцінним значенням (на матеріалі "Ab urbe condita" Тіма Лівія, "Oratio in Catilinam prima. In senatu habita" Марка Тулія Цицерона, "Commentarii de bello Gallico" Гая Юлія Цезаря, "Liber de excellentibus ducibus exterarum gentium et ex libro de latinis historicis vita Catonis et Attici" Корнелія Непота, "Ad Maecenatem Omnibus, maxime vero avaris, sortem suam gravem esse" Квінта Горація Флакка).

Ключові слова: *категорія оцінки, семантика, емоційність, експресивність.*

Актуальність теми статті зумовлена суперечливим трактуванням категорії оцінки в лінгвістичній традиції, потребою наукового перегляду її з позиції граматичної теорії, що дасть змогу встановити межі та потенціал реченневих структур з оцінним значенням на матеріалі синтаксичної системи латинської мови.

Складність дослідження оцінки як лінгвістичної категорії полягає у її багатоаспектності. Вона постає передусім як проблема щодо засобів реалізації в конкретній мові. Кожна мова має свої засоби вираження оцінки, з-поміж яких виділяють лексичні, словотвірні, морфологічні, синтаксичні. Проблема оцінки становить інтерес у різних за своїм ладом мовах у межах певного засобу її вираження або в цілому, бо вона спирається на різні національні оцінні стереотипи.

Об'єктом дослідження є речення, які характеризуються чітко вираженим оцінним значенням, своєрідною синтаксичною побудовою й оформленням, і зібрані методом суцільної вибірки з

літературних джерел різних функціональних стилів латинської мови: "Oratio in Catilinam prima. In senatu habita" M. Tullius Cicero, "Liber de excellentibus ducibus exterarum gentium et ex libro de latinis historicis vita Catonis et Attici" Cornelius Nepos, "Ab urbe condita" Titus Livius, "Commentarii de bello Gallico" Gajus Julius Caesar.

У теоретико-методологічному плані ми спираємося на засади вітчизняної школи категорійної граматики, представленої іменами І.Р. Вихованця, К.Г. Городенської, В.Д. Шинкарука, Г.В. Навчук, Л. Б. Шутак та інші.

У сучасному мовознавстві можна побачити нечітке розмежування понять "емоційний", "оцінний" та "експресивний". Досить часто ці поняття ототожнюють та плутають. Саме тому постав новий термін "емоційно-оцінний", який поєднав у собі значення "емоційного" та "оцінного". Проблеми емоційної семантики, які пов'язані з емоційним аспектом людського чинника в мові, займають особливе місце в дослідженні семантики.

Комунікативна лінгвістика як новий науковий напрямок досліджує комунікативний потенціал семантичних мовних одиниць та їхніх компонентів, зокрема – емотивного компоненту семантики. Виділення специфічних (емотивних) компонентів у структурі слова, категоризація емоцій, встановлення комунікативної значущості емотивних компонентів семантики допомагає у вивченні деяких семантичних явищ, які формують комунікативну силу мови. Важливо дослідити співвіднесеність категорії емотивності з поняттями, мисленням.

Багатоаспектний характер реченневих структур з емоційно-оцінним значенням визначає необхідність їх різнопланового аналізу з погляду структури, семантики, особливостей функціонування у тексті. Аналіз оцінної семантики здійснюється в тісному зв'язку з психологічними, психічними, філософськими чинниками мови. Хоча оцінка завжди відображає суб'єктивне ставлення тих, хто розмовляє, вона базується на визначених поняттєвих ознаках денотата, які виступають стимулом емоцій мовця.

Емоційна реакція мовця відображає момент переходу від семантики до прагматики мови. Оцінка є найважливішим компонентом прагматики мови, тому що найбільш яскраво втілює в собі її функцію впливу. Категорія оцінки має і план вираження, і план змісту.

Як зазначає проф. В. Шинкарук, нам завжди важливо знати позитивно чи негативно мовець ставиться до того, про що він говорить, тому співрозмовники дуже уважні до виявів цього модусного значення [Шинкарук 2002, 195].

Семантика категорії оцінки об'ємна і складно побудована, що надає мовцеві великий вибір засобів та способів її вираження. Часто оцінка, наявна в реченні, не має спеціальних показників. Вона впливає із загальних для співрозмовників понять. Оцінку можна подати об'єктивно й авторизовано, але більшість її показників не містять у своєму значенні компонентів об'єктивності та авторизованості.

Власне оцінні висловлення спрямовані на повідомлення про ціннісну значущість для автора мовлення позначуваного у висловленні. Це потрібно для того, щоб реципієнт прийняв думку автора мовлення як об'єктивну. Експресивно забарвлені висловлення мають іншу мету: вони створені для того, щоб впливати на реципієнта емотивно, із суб'єктивних позицій – передати особисту думку автора мовлення, посилюючи оцінку оцінкою деяких деталей у самому позначуваному [Телия 1986, 32].

Розрізняють також емоційність як "вираження в слові відношення мовця чи до поняття, реалізованого цим словом, чи до предмета, пов'язаного зі словом через його предметну віднесеність" [Апресян 1987, 166], експресивність, "виражально-зображувальні якості слова, образність" [Апресян 1987, 166], з одного боку, і оцінність, "закладену в слові позитивну чи негативну характеристику людини, предмета, явища" [Харченко 1973, 66], з іншого.

На принципово нових засадах ми виокремлюємо речення з емоційно-оцінними значеннями, вмотивовано розмежуємо емоційно-оцінні та емоційні реченнєві структури, обґрунтуємо принципи їх структурної й функціональної диференціації.

На основі мови джерел фактичного матеріалу з'ясовано, що автори значно частіше передають оцінку за допомогою емоційно-оцінних модусних категорій, що характеризують диктумний зміст речення в аспекті емоційного ставлення адресанта до того, про що повідомляється. І ми відповідно поділили емоційно-оцінні речення на два різновиди: за позитивною та за негативною оцінкою.

За позитивною оцінкою ми виділяємо речення, у яких виражаються:

- *РАДІСТЬ*

- СХВАЛЕННЯ
- ЗАХВАТ
- ЗАХОПЛЕННЯ
- ЩАСТЯ

А за негативною оцінкою класифікуємо речення, що виражають:

- ЗАСМУЧЕННЯ
- НЕЗАДОВОЛЕННЯ
- СУМ
- НУДЬГА
- ЗДИВУВАННЯ

За нашими спостереженнями, у мові джерел Тіта Лівія, Горація, Непота та Цезаря використовуються речення як із позитивним, так із негативним значенням.

Наприклад, речення " *Patres certe ab honore patriciique progenies eorum appellati*" [Цезар 1957, 11] виражає семантику **захвату**.

Були названі сенаторами (батьками) *за честь* (за виявленою шанобою), а їхнє покоління – патриціями.

Схвалення виражено в таких реченнях:

Caesar singulis legionibus singulos legatos et quaestorem praefecit, uti eos testes suae quisque virtutis haberet; ipse a dextro cornu, quod eam partem minime firmam hostium esse animadverterat, proelium commisit [Цезар 1957, 55]. – Цезар *поставив* на чолі кожного легіону по одному легату і квестору, щоб кожен мав їх *свідками своєї хоробрості*; сам з правого фланга почав бій, адже помітив, що та сторона ворогів (найменш міцна) найслабша.

Cuius ratio etsi non valuit, tamen magnopere est laudanda, cum amicior omnium libertati quam suae fuerit dominationi [Nepos 1872, 3]. – Його задум не відбувся, *але вартий похвали*, оскільки він був більше прихильником загальної свободи, а не своєї влади.

Реченням з оцінним значенням **захвату** є :

Norum omnium fortissimi sunt Belgae, propterea quod a cultu atque humanitate provinciae longissime absunt, minimeque ad eos mercatores saepe commeant atque ea quae ad effeminandos animos pertinent important, proximique sunt Germanis, qui trans Rhenum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt [Цезар 1957, 29]. – Бельгійці серед цих усіх є *найміцнішими*, тому що тримаються якнайдалі осторонь від матеріальної і духовної культури провінції й менш за все до них приїжджають купці й привозять те, що сприяє

розніженню душі, германці, які через Рейн мешкають, є сусідами і постійно з ними ведуть війну.

А прикладом речення з негативно оцінним значенням **суму** є таке речення:

Fuit, fuit ista quondam in hac re publica *virtus*, ut vir **fortes acrioribus suppliciiis** civem perniciosum **quam acerbissimum hostem coercerent** [Цицерон 1947, 15-16]. – Була, була колись в цій республіці доблесть, коли хоробрі мужі піддавали приреченого громадянина жорстокішим тортурам, ніж найжорстокіший ворог.

Здивування. *Patere tua consilia non sentis, constrictam iam horum omnium scientia teneri coniurationem tuam non vides* [Цицерон 1947, 14]? – Ти не помічаш, що твої наміри очевидні, не бачиш, що всі вони знають про твій прихований закат?

Речення з емоційно-оцінним значенням характеризується особливою структурою, що містить ряд обов'язкових і факультативних елементів. Цю структуру можна подати як модальну рамку, яка накладається на речення і не збігається ні з його логіко-семантичною будовою, ні з синтаксичною. Важливою особливістю оцінки є те, що в ній завжди присутній суб'єктивний чинник, який взаємодіє з об'єктивним. Структура оцінки об'єднує як імпліцитні, так і експліцитні елементи.

Фактично реальна сфера функціонування оцінних речень є ширшою, ніж це знаходило висвітлення в традиційній класифікації речень, яка передбачала виділення особливого типу конструкцій поряд із реченнями розповідними, питальними і спонукальними. Поле оцінності не позбавлене цільових настанов, тільки мета, закладена в таких реченнях, має інший характер: у перших типах – це розповідь, спонукування, питання чи бажання, а в емоційних – передача емоційного супроводу. Емоційно-експресивні значення нашаровуються на основну інформацію, закладену в розповідних, питальних, спонукальних і бажальних реченнях у плані змісту, і знаходять реалізацію в емоційно-оцінних реченнях засобами експліцитного вираження.

На фонетичному рівні засобом передачі емоційної експресії є інтонація, яка надає мовленню виразних семантичних відтінків.

На синтаксичному рівні емоційна експресивність виражається зміною звичайного порядку слів (інверсією), незакінченістю повідомлення, використанням еліптичних конструкцій, повторів, риторичного питання тощо.

У результаті актуалізації емоційно-експресивних засобів мова набуває емоційності, тобто здатності виражати психічний стан мовця, хоча слід зазначити, що фонетичні, лексичні, словотворчі й граматичні одиниці мають неоднакову потенцію створення мовної емоційної експресії.

Добір мовцем необхідних засобів залежить від його емоційного стану, оскільки за допомогою емоційно-оцінних речень можна досягти експресивної, директивної й інших цілей.

Типи речень з емоційно-оцінним значенням дуже різноманітні. Це, по-перше, оцінні дієслова (*Gaudeo, laetor id – Я радію з цього; я схвалюю те, що та ін.*), по-друге, з прислівниковими конструкціями типу *приємно, що: Te hilāri anīmo esse, valde me iuvat. – Мені дужеприємно, що ти у веселому настрої*; по-третє, дієслова думки з прислівником, інші види предикатів, що мають оцінне значення.

Загальнооцінне значення у реченні реалізують прикметники *bonus / malus – добрий / поганий*, а також їх синоніми *laetus –приємний, pulcher – красивий* та інші.

У латинській мові чимало речень, де оцінка становить лише один з аспектів значення. Ці речення належать до різних структурних типів: дієслово-зв'язка + прикметник, дієслово + іменник та інші. Оцінних речень такого типу дуже багато.

Наприклад, речення з оцінним значенням **схвалення**: *Contra mercator navim iactantibus Austris, 'militia est potior. quid enim? concurratur: horae momento cita mors venit aut victoria laeta'* [Гораций 1947, 13].– У відповідь (проти) купець, коли південний вітер кидає корабель "війна набагато краща". Що ж? Це дійсно збігається: у годину вирішального моменту приходить або *швидка смерть* або *розкішна перемога*.

Наступні речення можна віднести до категорії **здивування**:

An vero vir amplissimus, P. Scipio, pontifex maximus, Ti. Gracchum mediocriter labefactantem statum rei publicae privatus interfecit; Catilinam orbem terrae caedere atque incendiis vastare cupientem nos consules perferemus [Цицерон 1947, 15]? – Адже *найшановніші* мужі, Публій Сципіон, верховний жрець, особисто вбив Тіберія Гракха, який безпосередньо *змінював устрій* республіки, а ми, консули, будемо терпіти, поки Катіліна, який *жадає вбивством і пожежею земну кулю спустошити*?

Immo vero etiam in senatum venit, fit publici consilii particeps, notat et designat oculis ad caedem unum quemque nostrum [Цицерон 1947,

14].– *Мало того*, він навіть приходить у сенат, стає учасником народних зборів, очима натякає і показує на вбивство когось одного, будь-кого з нас.

Наприклад, речення з негативним оцінним значенням **незадоволення**: *At [vero] nos vicesimum iam diem patimur hebescere aciem horum auctoritatis*[Цицерон 1947, 17].– А насправді, ми вже двадцятий день *терпимо як слабшає (притуплюється) лезо їхньої влади*.

Прислівники і модальні слова прислівникового типу можуть характеризувати три аспекти семантики речення: а) дієслово, яке означає дію або властивість; б) стан справ, про які йдеться; в) речення як акт мовлення.

Так, у латинській мові наявний тип оцінок, який стосується речення в цілому. Це – модальні слова, прислівники, частки, які виконують переважно функцію аксіологічних операторів: *certo* – *напевно, certe* – *дійсно, у всякому випадку; vero* – *насправді, дійсно, vere* – *правильно та інші*.

Суб'єкт оцінки не можна ототожнювати тільки з мовцем. Часто оцінка "стан справ" характеризується немовби зі сторони. У зв'язку з цим розмежовуємо два суб'єкти – мовця і автора тексту, тобто суб'єкти різних рівнів: суб'єкт 1 – мовець, суб'єкт 2 – автор тексту.

Оцінка набуває особливих прагматичних характеристик, якщо її об'єктом є учасник акту комунікації – мовець чи адресат або якщо об'єкт оцінки виходить у сферу інтересів того чи іншого: засоби оцінки використовують переважно в цих випадках; інтереси мовця щодо адресата мають на увазі, коли пом'якшують категоричність оцінки та інше.

В емоційних реченневих структурах виділяється препозитивна, інтерпозитивна та постпозитивна актуалізація засобів вираження. Зокрема, вигуки у реченні переважно стоять в препозиції. Напр.: *Ei misero mihi!*– *Ох я нещасний!* Але трапляються також випадки у латинській мові, коли вигук буває і в постпозиції: *Labor, io!*

Отже, основними ознаками емоційно-оцінного речення є: 1) виконання емотивної функції; 2) наявність специфічної інтонації, що в писемній формі мови виражається за допомогою знака оклику; 3) використання спеціальних мовних засобів, що виражають емоції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Апресян Ю.Д.* Прагматика и лексикография: прагматическая информация для толкового словаря/Ю.Д. Апресян // Пропозиционные

предикаты в логическом и лингвистическом аспекте: Тез. докл. рабочего совещания.– М.: ИЯ АН СССР, 1987.– С. 20-32.

2. *Гай Юлий Цезарь* Записки про Галльську війну. Книга перша/ Гай Юлій Цезар. – К.: Видавництво КДУ ім. Т. Г. Шевченка, 1957. – 138 с.

3. *Квинт Горацій Флакк* Избранные произведения(оды, эподы, сатиры)/ Квинт Горацій Флакк. – М.: Издательство литературы на иностранных языках, 1947. – 87 с.

4. *М. Туллий Цицерон* Первая речь против Катилины. Пятая речь против Верреса/ М. Туллий Цицерон. – М.: Издательство литературы на иностранных языках, 1947. – 103 с.

5. *Телия В.Н.* Конотативный аспект семантики номинативных единиц/ В.Н. Телия.– М.: Наука, 1986. – 141 с.

6. *Харченко В.К.* Характеристика производных оценочных значений имен существительных в русском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук/ В.К. Харченко: 10.02.01 / ЛГУ им. А.А.Жданова.– Л., 1973.–18 с.

7. *Шинкарук В.Д.* Категорії модусу і диктуму у структурі речення: Монографія/ В.Д. Шинкарук.–Чернівці: Рута, 2002.–272с.

8. *Cornelii Nepotis* Liber de excellentibus ducibus exterarum gentium et ex libro de latinis historicis vita Catonis et Attici/ Cornelii Nepotis. – С.-Петербург: Изд. Публ. Библиотеки, № 21 и 22, 1872. – 207 р.

9. *Titi Livi* Ab urbe condita. Libri I/ Titi Livi. – Lipsiae: In aedibus Teubneri, 1889. – 358 p.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2013

Комашинская Ю.В., магистр,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

СТРУКТУРЫ ПРЕДЛОЖЕНИЯ СО ЗНАЧЕНИЕМ ОЦЕНКИ В ЛАТИНСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье рассматривается категория оценки на материале синтаксической системы латинского языка, анализируются формально-структурные и функционально-прагматические особенности структуры предложения со значением оценки (на материале "Ab urbe condita" Тита Ливия, "Oratio in Catilinam prima. In senatu habita" Марка Тулия Цицерона, "Commentarii de bello Gallico" Гая Юлия Цезаря, "Liber de excellentibus ducibus exterarum gentium et ex libro de latinis historicis vita Catonis et Attici" Корнелия Непота, "Ad Maecenatem Omnibus, maxime vero avaris, sortem suam gravem esse" Квинта Горация Флакка).

KOMASHYNSKA Y.V., stud.,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

SENTENCE STRUCTURES WITH THE MEANING OF EVALUATION IN LATIN LANGUAGE

The article reviews the category of evaluation on the background of the syntactic system of the Latin language and analyses the formal structural and functional-pragmatical peculiarities of the sentence structure with the meaning of evaluation (on the material of the "Ab urbe condita" by Titus Livius, "Oratio in Catilinam prima. In senatu habita" by Marcus Tullius Cicero, "Commentarii de bello Gallico" by Gaius Julius Caesar, "Liber de excellentibus ducibus exterarum gentium et ex libro de latinis historicis vita Catonis et Attici" by Cornelius Nepos, "Ad Maecenatem Omnibus, maxime vero avaris, sortem suam gravem esse" by Quintus Horatius Flaccus).

УДК = 81'255 Е. Берджес

Корняга К.К., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ "NADSAT" В УКРАЇНСЬКОМУ ТА РОСІЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДАХ РОМАНУ ЕНТОНІ БЕРДЖЕСА "МЕХАНІЧНИЙ АПЕЛЬСИН"

У статті досліджуються особливості відтворення "nadsat" у перекладах роману Ентоні Берджеса "Механічний апельсин". Виявлені перекладацькі стратегії, обрані українськими та російськими перекладачами.

Ключові слова: сленг, штучна мова, одомашнення, перекладацька стратегія.

"Механічний апельсин" – роман англійського письменника Ентоні Берджеса, написаний 1962 року. Книга стала одним із найпопулярніших творів англомовної літератури ще за життя автора, була неодноразово занесена до списків найкращих романів англійської та англомовної літератури (100 найкращих англомовних романів з 1923 по 2005 за версією "Time"; 100 найкращих англомовних романів ХХ ст. за рейтингом "Modern Library" тощо) та витримала 330 видань [Worldcat]. Екранізація